

Nr 104

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kapitaltillskott till Norrbottens Järnverk AB jämte motioner.

(5:e avd.)

Propositionen

I propositionen nr 78 har Kungl. Maj:t under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över industriärenden för den 13 mars 1970 föreslagit riksdagen att för Kapitaltillskott till Norrbottens Järnverk AB, NJA, på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1969/70 på driftbudgeten under trettonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 100 000 000 kr.

Riksdagsbeslutet år 1939 att bilda NJA grundade sig primärt på samhälls-ekonomiska värderingar. Arbetslösheten hade varit stor i Norrbotten under hela 1930-talet och det framstod som angeläget att skapa ökade sysselsättningsmöjligheter och ett mer differentierat näringsliv i denna del av landet. I det spända utrikespolitiska läget var det även ett väsentligt samhällsintresse att åstadkomma en ökad tackjärns- och stålproduktion inom landet.

NJA:s produktion under de första verksamhetsåren inriktades på stålämnen, d. v. s. produkter av låg förädlingsgrad. Under senare delen av 1940-talet och de första åren av 1950-talet vidgades successivt verksamheten inom företaget bl. a. genom utbyggnad av valsningskapaciteten för olika typer av tillverkning. En ytterligare betydande kapacitetsutbyggnad genomfördes under de första åren av 1960-talet då en anläggning för tunnplåtstillverkning togs i drift. Åren 1964—1965 tillkom den nuvarande manufaktur-anläggningen för tillverkning av fartygsprofiler. Produktionsvolymen, som vid mitten av 1950-talet befann sig på nivån 250 000 ton per år, steg till ca 370 000 ton år 1960, till drygt 450 000 ton år 1965 och till 465 000 ton år 1968/69. En övergång till produkter av högre förädlingsgrad har pågått under 1960-talet.

NJA:s resultatmässiga utveckling har försämrats efter år 1961. Ackumulerade bokförda förluster den 30 juni 1970 beräknas uppgå till ca 100 milj. kr.

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 343 av herr Werner och II: 379 av fru Marklund m. fl. i vad avser hemställan att riksdagen måtte uttala att Norrbottens Järnverk skall byggas ut till en produktion av 2 milj. ton per år och en statlig verkstadsindustri baseras på detta underlag,

dels de likalydande motionerna I: 757 av herrar Stefanson och Ernulf och II: 558 av herr Ericsson i Åtvidaberg m. fl. i vad avser hemställan att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala

1. att kapitaltillskott till statliga företag normalt bör tillföras aktiekapitalet i form av nyemission så att sedvanliga förräntningskrav kan upprätthållas,

2. att i de företag där s. k. aktieägartillskott ändå förekommit summan av de tillskott respektive företag tillförts under de senaste tio åren bör anges i den årliga förvaltningsberättelsen,

dels motionen II: 1331 av fru Marklund och herr Hermansson vari hemställts att riksdagen måtte uttala sig för en höjning av den i propositionen föreslagna investeringsramen innebärande

1. att en ny kokshytta, möjliggörande en total årsproduktion av 2 milj. ton göt per år anläggs,

2. att ståltillverkningssidan utrustas med 2 nya elektrostålugnar med vardera en kapacitet av 100 ton,

3. att NJA:s påbörjade investeringar på manufaktureringssidan fullföljs,

4. att en ytterligare utveckling av manufaktureringssidan utreds och investeringsplan härför föreläggs 1971 års riksdag,

5. att utvecklingsplaneringen inrymmer planmässigt förberedda omplaceringsmöjligheter för äldre arbetskraft,

dels motionen II: 1356 av herr Wennerfors vari hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa

1. att Kungl. Maj:t förelägger riksdagen förslag rörande målsättningen för Norrbottens Järnverk AB:s framtida verksamhet,

2. att Kungl. Maj:t vidtager erforderliga åtgärder för att bereda riksdagen ökad insyn i Norrbottens Järnverk AB:s fortsatta verksamhet.

Utskottet

Norrbottens Järnverk aktiebolag, NJA, bildades efter beslut av 1939 års urtima riksdag. Frågan om järnverkets verksamhet och finansiering har prövats av riksdagen vid skilda tillfällen, senast år 1966 (prop. 1966: 48, SU 105, rskr. 236). Sammanlagt har bolaget av staten fått 342 milj. kr. i form av

aktiekapital. Efter avskrivning av aktier i bolaget uppgår aktiekapitalet för närvarande till 300 milj. kr. Genom riksdagens beslut år 1966 fick bolaget ett vederlagsfritt aktieägartillskott med 100 milj. kr. Samtidigt beviljades en ökning av bolagets rörliga kredit hos riksgäldskontoret från 75 milj. kr. till 125 milj. kr. Enligt propositionen hade vid senaste kalenderårsskiftet 100 milj. kr. tagits i anspråk av krediten.

Enligt beslut vid fjolårets riksdag har ett statligt förvaltningsbolag, Statsföretag AB, bildats den 1 januari 1970. Statsföretag AB har övertagit det direkta ägaransvaret för bl. a. NJA. Av propositionen framgår att förvaltningsbolaget i likhet med NJA:s styrelse funnit en ekonomisk rekonstruktion av NJA nödvändig. Den balanserade förlusten i företaget, som den 30 juni 1970 beräknas uppgå till 100 milj. kr., föreslås bli täckt genom ett kapitaltillskott från staten. Statsföretag har även uppgett sig överväga en nedskrivning av NJA:s aktiekapital från nuvarande 300 milj. kr. till 200 milj. kr. vilket skulle ge en riktigare värdering av aktiekapitalet i förhållande till NJA:s ekonomiska potential och tillgångar.

I den nu förevarande propositionen föreslås att NJA erhåller ett kapitaltillskott av 100 milj. kr. för att täcka förluster som uppkommit hos bolaget. Vidare redovisas frågan om nedskrivning av aktiekapitalet till 200 milj. kr.

Utskottet anser sig inte särskilt behöva motivera sin uppfattning att riksdagen bör möjliggöra NJA:s fortsatta verksamhet. Företaget har förts fram till en sådan storlek att det i dag ingår som en betydelsefull, accepterad och erkänd länk inom den svenska järnhanteringen. Företaget har därtill sin stora vikt för sysselsättningen i Norrbottens län. Utskottet tillstyrker sålunda det föreslagna kapitaltillskottet och har för sin del inte funnit anledning till särskilt uttalande i anledning av planerad nedskrivning av aktiekapitalet.

I motionerna I: 757 och II: 558 — vilka motioner väcktes under den allmänna motionstiden — har yrkats att riksdagen måtte uttala att kapitaltillskott till statliga företag normalt bör tillföras aktiekapitalet i form av nyemission så att sedvanliga förräntningskrav kan upprätthållas. Utskottet anser det angeläget understryka att föreslagna former för den finansiella rekonstruktionen av NJA inte kan och får uppfattas som avsteg från det av motionärerna för normalfallet hävdade och bl. a. i samband med riksdagens beslut om Statsföretag AB stipulerade förräntningskravet. Det av motionärerna yrkade särskilda uttalandet synes vid sådant förhållande obehövt. Utskottet avstyrker därför motionerna i denna del.

I samma motioner har framförts yrkande beträffande redovisning av aktieägartillskott. Utskottet anser det självklart att Statsföretag AB kommer att tillse att dess egen och dotterbolagens förvaltningsberättelser i nu ifrågasvarande avseende utformas och ges ett innehåll som inte avviker från vad som är allmänt brukligt och vedertaget i fråga om kooperativa och privata företag. Utskottet utgår därtill från att Statsföretag AB genom särskilt förda

register eller genom annat arrangemang kommer att kunna ge omedelbara upplysningar om aktieägartillskott. Detta ligger helt i linje med riksdagens beslut i fjol om öppen redovisning av aktieägartillskott, koncernbidrag och internleveranser. Ifrågavarande motionsyrkande kan utskottet däremot inte tillstyrka.

Yrkande i syfte att bereda riksdagen ökad insyn i NJA:s verksamhet har förts fram i motionen II: 1356.

För att riksdagens insyn i den statliga företagssektorn skall stärkas har möjlighet öppnats för 18 riksdagsledamöter att vara närvarande och ställa frågor vid bolagsstämma i Statsföretag AB. Dessa ledamöter skall utses genom proportionella val av valmännen för utseende av fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret. Antalet 18 fastställdes förra året av riksdagen på statsutskottets hemställan; i propositionen hade föreslagits att antalet skulle vara 12.

Frågan om ytterligare åtgärder i syfte att öka riksdagens möjligheter till insyn i de statliga företagen har tidigare i år behandlats av riksdagen. Ifrågavarande yrkande i motionen II: 1356 bör inte föranleda någon riksdagens ytterligare åtgärd i ämnet.

Riksdagens prövning av Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1969: 121 om ett statligt förvaltningsbolag innebar även ställningstagande till frågan om målsättningen för förvaltningsbolagets och dess dotterbolags — alltså även NJA:s — verksamhet. Vid sådant förhållande synes yrkandet i motionen II: 1356 beträffande målsättningen för NJA:s verksamhet inte påkalla någon åtgärd. Utskottet vill emellertid samtidigt göra klart att i fråga om NJA övergångsvis måste accepteras en i förhållande till fjolårets beslut mera modifierad målsättning. Den första mycket väsentliga etappen mot det mer vidare målet måste vara att nå därhän att NJA inte längre går med förlust. Att även denna utvecklingsfas i möjligaste mån måste genomföras så att arbetsstryggheten inte äventyras är självklart.

En förutsättning för att en finansiell rekonstruktion av ett företag skall kunna leda till en bestående sanering är att den förlustbringande driften berott på omständigheter som är möjliga att inom överskådlig tid övervinna. Enligt utskottets uppfattning är företagsledningen energiskt inriktad på att genom olika åtgärder effektivisera driften för att snarast möjligt åter göra driften vid NJA lönsam. Emellertid bör å andra sidan framhållas att NJA i förhållande till konkurrerande järnverk på kontinenten är en liten enhet som därtill på grund av sitt geografiska läge nödgas arbeta under speciella svårigheter bl. a. i fråga om sjötransporter.

NJA:s produktion under de första verksamhetsåren inriktades på stålämnen, d. v. s. produkter av låg förädlingsgrad. Produktionsinriktningen har emellertid gradvis förändrats. Särskilt markant har denna utveckling varit under 1960-talet. Större delen av de produkter som tillverkades i början av 1960-talet har ersatts med andra, mera manufakturade produkter, där

särskilt fartygsprofiler intar en erkänd position. Fartygsprofiler uppges nu utgöra ca 75 % av NJA:s orderstock.

I propositionen redovisas ett av NJA:s dåvarande styrelse framlagt förslag till investeringsprogram, avsett att genom rationalisering, fortsatt övergång till högre förädlingsgrad och viss volymökning förbättra rörelsens resultat. Det av NJA föreslagna investeringsprogrammet har av Statsföretag AB kostnadsberäknats till 160 milj. kr. Förvaltningsbolaget har ansett att föreslagen satsning på den metallurgiska sidan liksom vidareutvecklingen av fartygsprofilsektorn inom manufaktureringen — vilka delar anges beloppsmässigt omfatta 120 à 130 milj. kr. av programmets 160 milj. kr. — bör ges tidsmässig prioritet. Statsföretag AB har inte varit berett att för närvarande ta ställning till den närmare utformningen av övriga föreslagna investeringar på manufaktureringssidan utan anser att ytterligare marknadsundersökningar bör göras innan NJA binder sig för det mer definitiva produktprogrammet. Departementschefen ansluter sig nära till förvaltningsbolagets uppfattning.

Med hänsyn bl. a. till det anförda är utskottet inte berett att i enlighet med förslag i motionerna I: 343 och II: 379 samt II: 1331 förorda att riksdagen nu uttalar sig för en investeringsram syftande till en i förhållande till det i propositionen redovisade programmet ytterligare ökad produktionsvolym. Utskottet avstyrker därför nämnda motioner. Samtidigt vill utskottet framhålla, att motionerna i övrigt innefattar problem som det närmast torde ankomma på företagsledningen att ta ställning till. Utskottet får därtill peka på att departementschefen anser det angeläget att effektiviseringen av företagets metallurgiska produktion följes upp av och kompletteras med ansträngningar att vidga manufaktureringen. En på sikt än längre gående manufakturering ser utskottet som ett viktigt led i strävandena att få NJA lönsamt.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motionerna I: 343 och II: 379 såvitt nu är i fråga,
2. att riksdagen avslår motionen II: 1331,
3. att riksdagen avslår motionerna I: 757 och II: 558 i vad de avser uttalande angående kapitaltillskott till statliga bolag,
4. att riksdagen avslår motionerna I: 757 och II: 558 i vad de avser uttalande beträffande statliga företags förvaltningsberättelser,
5. att riksdagen avslår motionen II: 1356 i vad den avser målsättningen för Norrbottens Järnverk AB:s framtida verksamhet,
6. att riksdagen avslår motionen II: 1356 i vad den avser ökad insyn i statliga företag,

7. att riksdagen till *Kapitaltillskott till Norrbottens Järnverk AB* på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1969/70 på driftbudgeten under trettonde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 100 000 000 kr.

Stockholm den 12 maj 1970

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Bohman (m), Birger Andersson (s), Rikard Svensson (s), fru Wallentheim (s), herrar Per Jacobsson (fp), Bertil Petersson (s), Bengt Gustavsson (s), Bengtson (cp), Nyman (fp), Hjorth (s), Ottosson (m), Jonsson (s), Thorle Nilsson (s), Lindblad (fp) och Johan Olsson (cp) samt

från andra kammaren: herrar Almgren (s), Mellqvist (s), Eliasson i Sundborn (cp), Bergman (s), Lindholm (s), Enskog (fp), fru Holmberg (s), herrar Blomkvist (s), Andersson i Knäred (cp), Petersson i Gäddvik (m), Dahlgren (cp), Westberg i Ljusdal (fp), Östrand (s), Lindberg (s) och Wennerfors (m).

Särskilt yttrande

av herrar Bohman (m), Ottosson (m) och Wennerfors (m) som anfört:

”Under den tid, som Norrbottens Järnverk AB, NJA, har varit i drift, har bolaget från staten erhållit ett aktiekapital om 342 milj. kr. Härav har 42 milj. kr. avskrivits. 1966 skedde därutöver ett vederlagsfritt aktieägartillskott om 100 milj. kr. I bokslutet för räkenskapsåret 1968/69 redovisar företaget en förlust på 35,7 milj. kr. I samma bokslut uppgår den balanserade förlusten till 45,5 milj. kr. En direkt summering av dessa belopp ger en bokföringsmässig förlust på tillhoppa 223,2 milj. kr. Detta belopp underskattar emellertid grovt den verkliga förlusten. För att beräkna denna måste hänsyn tas också till ränteförluster och penningvärdeförsämring.

För att förklara den förlust, som företaget redovisar, är det inte tillräckligt att tala om initialsårigheter under uppbyggnadsskedet eller den försämrade stålkonjunkturen under början av 60-talet. I själva verket borde ett företag som NJA under normala omständigheter och med hänsyn till sin långvariga verksamhet samt med dess möjligheter till investeringskapital ha varit i stånd att genomföra en väsentlig expansion. Att så icke har skett och om

detta sammanhänger med att NJA är ett statligt företag skall inte diskuteras i detta sammanhang. Det torde dock kunna konstateras, att inget privatägt företag skulle kunna ha fortsatt en förlustbringande verksamhet under så lång tid.

I propositionen begärs ett aktieägartillskott på 100 milj. kr. till vilket kommer en bokföringsmässig nedskrivning av aktiekapitalet med samma belopp. Dessutom räknar förvaltningsbolaget med att ett lokaliseringsstöd på 75 milj. kr. skall tillföras bolaget förutom att ca 40 milj. kr. skall upptagas genom normal upplåning i den allmänna marknaden.

Det är alltså väsentliga tillskott som nu ytterligare måste tillföras NJA.

Det torde stå alldeles klart att inte heller dessa kapitaltillskott kommer att räcka om företaget skall nå fram till en lönsam produktion. NJA kommer antingen att tvingas återkomma till riksdagen eller framdeles söka en mycket stor upplåning på den allmänna kreditmarknaden. Bakgrunden till detta är att företaget i väsentliga delar är hårt nedslitet och förnyelse måste ske om företaget skall fungera fullt rationellt.

Huruvida NJA i vanlig mening kan bli lönsamt är synnerligen osäkert. Härvid skall nämnas vad som framföres i utskottets skrivning att NJA i förhållande till konkurrerande järnverk på kontinenten är en liten enhet som på grund av sitt geografiska läge nödgas arbeta under speciella svårigheter.

Förändringen i ledningen och tillförande av nytt kapital kan inte förändra denna bild.

Huvuddelen av den satsning som görs får ses som en ansträngning att rädda arbetstryggheten i denna del av Norrland. NJA är alltså ett gigantiskt försök av lokaliseringsspolitisk karaktär.

Utvecklingen inom järnhanteringen tenderar till en automatiserad process som kommer att starkt reducera antalet anställda. Därav följer att järnverket kommer att få allt mindre betydelse från arbetsmarknadssynpunkt.

Det torde vara nödvändigt att NJA liksom andra statliga företag med samma problem får tillfälle att göra en mera klar åtskillnad mellan lokaliseringssmässiga engagemang och vanliga företagsekonomiska arbetsförhållanden.”